

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11136732>

O‘ZBEKISTONDA SUV KADASTRINI YURITISHNING HUQUQIY- ME‘YORIY HOLATI

Haqqulova Adiba Ochil qizi
Qarshi muhandislik iqtisodiyot instituti stajyor-o‘qituvchisi
Adibahaqqulova@gmail.com

ANNOTATSIYA

Davlat suv kadastri «Suv va suvdan foydalanish to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq, suv resurslaridan oqilona foydalanishni tashkil etish, suv xo‘jaligi munosabatlarini tartibga solish, xo‘jalik faoliyatini, ekologik vaziyatni baholash maqsadida ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: *Davlat suv kadastrining obyektlari, davlat suv kadastrining predmeti, suv resurslarini baholash.*

АННОТАЦИЯ

Государственный водный кадастр разрабатывается в соответствии с Законом Республики Узбекистан «О воде и водопользовании» в целях организации рационального использования водных ресурсов, регулирования водохозяйственных отношений, оценки хозяйственной деятельности и экологической ситуации.

Ключевые слова: *Объекты государственного водного кадастра, субъект государственного водного кадастра, оценка водных ресурсов.*

ABSTRACT

The state water cadastre is developed in accordance with the Law of the Republic of Uzbekistan "On Water and Water Use" in order to organize the rational use of water resources, regulate water management relations, assess economic activity, and the environmental situation.

Keywords: *State water cadastre objects, state water cadastre objects, assessment of water resources.*

O‘zbekiston Respublikasi Davlat kadastrlari yagona tizimining tarkibiy qismi hisoblanib, Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 7 yanvardagi 11-son qarori bilan

tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasining Davlat suv kadastrini ishlab chiqish va yuritish tartibi to‘g‘risida”gi Nizomga asosan yuritiladi.

Davlat suv kadastrining yagona davlat suv fondini tashkil etuvchilari suv obyektlari, suv resurslari, sifati va undan foydalanish, shuningdek, suvdan foydalanuvchilar to‘g‘risidagi tartibga solingan, doimiy to‘ldirib boriladigan va zarurat bo‘lganda aniqlashtiriladigan ma’lumotlar bazasida ko‘rsatiladi.

Davlat suv kadastrining obyektlari: yer usti va yer osti suv obyektlari va ularning resurslari hisoblanadi.

Davlat suv kadastrining predmeti: tabiiy suv resurslarini, ulardan miqdor va sifat ko‘rsatkichlari bo‘yicha foydalanishni har tomonlama o‘rganish va baholash, suvdan foydalanish huquqini va suvdan xo‘jalik maqsadlarida foydalanishni ro‘yxatdan o‘tkazish hisoblanadi.

Suv resurslarini baholash - ham yil davomida, ham ko‘p yillar davomida standart gidrometrik asbob-anjomlar bilan kuzatish orqali ularni miqdor va sifat ko‘rsatkichlari bo‘yicha muntazam nazorat qilinadi. Olingan ma’lumotlarning ishonchliligi tahlilini, ularni standart usullar bilan qayta ishlash va turli hududiy va vaqt birliklari bo‘yicha umumlashtirish natijalari tushuniladi.

Davlat suv kadastrini davlat hokimiyati organlarini, yuridik va jismoniy shaxslarni suv obyektlari, suv resurslari, sifati va undan foydalanish, shuningdek, suvdan foydalanuvchilar to‘g‘risidagi zarur ma’lumotlar bilan ta’minlash uchun xizmat qiladi.

Davlat suv kadastrining asosiy vazifasi eng kam chiqimlar bilan zamonaviy darajada axborotlarni to‘plash, umumlashtirish, saqlash va taqdim etish texnologiyasini doimiy ravishda takomillashtirib borish yo‘li bilan suv resurslari va suv obyektlari haqida ishonchli axborotni olish va saqlash hisoblanadi.

Davlat suv kadastrining tarkibiy qismlari suv obyektlari va suvdan foydalanuvchilarni ro‘yxatdan o‘tkazish, suv miqdori va sifati hisobga olish, suv resurslarini va ulardan foydalanishni baholash hisoblanadi.

Davlat suv kadastrini yuritishning asosiy prinsiplari:
respublikaning barcha suv obyektlarini qamrab olish;
suv resurslari va ulardan foydalanishni yagona tizimini qo‘llash;
boshlang‘ich kadastr axborotini qayta ishlash usulining yagonaligi;
Davlat kadastrlari yagona tizimi talablarini hisobga olish;
Davlat suv kadastrini yuritish bo‘yicha markazlashtirilgan boshqarish;
suv-kadastr axborotining ishonchliligi, ko‘rgazmaliligi va hujjatlarga asoslanganligi;

Davlat suv kadastrini yuritish bo‘yicha ishlarning uzluksizligi;
kadastrni yuritishning avtomatlashtirilgan axborot tizimi faoliyat ko‘rsatishi;
suv kadastrini yuritish bo‘yicha ishlarning tejamliligi;

foydalanuvchilar doirasi cheklangan ma'lumotlarning maxfiyligi hisoblanadi:

Davlat suv kadastrini respublika suv obyektlari to'g'risidagi axborotlarni qayta tiklashni to'liq turkumini tashkil etuvchi asosiy va joriy turlarni o'z ichiga oladi.

Davlat suv kadastrini Davlat kadastrlari yagona tizimining asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi.

Belgilangan tartibda qabul qilingan, suv - kadastr axboroti suv va suv xo'jaligi munosabatlarini tartibga solish, suvdan foydalanish bilan bog'liq ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik vazifalarni hal etishda yuridik kuchga egadir.

Davlat suv kadastrini quyidagilar yuritadilar: O'zbekiston Respublikasi Hidrometeorologiya xizmati markazi — yer usti suvlari bo'limi bo'yicha, O'zbekiston Respublikasi Davlat geologiya va mineral resurslar qo'mitasi — yer osti suvlari bo'limi bo'yicha, O'zbekiston Respublikasi Suv xo'jaligi vazirligi — suvdan foydalanish bo'limi bo'yicha.

Davlat suv kadastrining mazmuni

Davlat suv kadastrining mazmuni: Respublika hududida suv obyektlarini ro'yxatdan o'tkazish, suv resurslari, ularning rejimi, foydalanish, shuningdek suvdan foydalanuvchilar to'g'risidagi miqdor va sifat baho ko'rsatkichlari haqida ishonchli, zamonaviy va tejamli axborotlarni olish, tartibga solish, saqlash va ularni foydalanuvchilarga berishning texnologik jarayoni hisoblanadi.

Davlat suv kadastrini ma'lumotlari quyidagilarda foydalanish uchun mo'ljallanadi:

suvdan foydalanishni joriy va istiqbolli rejalashtirish hamda suvni muhofaza qilish tadbirlarini amalga oshirish;

mamlakat hududida ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirish;

suvdan kompleks foydalanish va uni muhofaza qilish sxemalarini hamda suv xo'jaligi balanslarini tuzish;

suvdan foydalanish bilan bog'liq bo'lgan suv xo'jaligi, transport, sanoat korxonalarini hamda boshqa korxonalar va inshootlarni loyihalashtirish;

gidrologik va gidrogeologik sharoitlar, daryolarda suv hajmi va suv sifati o'zgarishlarini prognozlash;

suv xo'jaligi tizimlari ishi samaradorligini oshirish tadbirlarini ishlab chiqish;

suvni iste'mol qilish va chiqarib yuborishni, shuningdek, suv sifati ko'rsatkichlarini normalashtirish;

suvning zararli ta'sirining oldini olish va uni bartaraf etish tadbirlarini ishlab chiqish;

suvdan oqilona foydalanish va uni muhofaza qilish tadbirlari o'tkazilishi ustidan davlat nazoratini amalga oshirish;

suvdan foydalanuvchilar o'rtasidagi, shuningdek, suvdan foydalanuvchilar bilan boshqa manfaatdor yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni tartibga solish;

suvdan foydalanish va uni muhofaza qilish bilan bog'liq boshqa masalalarni hal etish.

Davlat suv kadastrini suv va suv xo'jaligi obyektlarining quyidagi turlari to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi:

Suv obyektlari: Daryolar; turli suv tizimlarini birlashtiruvchi, oqar suvni hududiy qayta taqsimlashga yoki sug'orishga xizmat qiluvchi kanallar; ko'llar va suv omborlari; muzliklar; yer osti suvlari (havzalar, suvli gorizontlar, konlar).

Suv xo'jaligi obyektlari (inshootlari): Gidrouzellar va suv omborlari; suv obyektlaridan suv olishga mo'ljallangan inshootlar (kanallar, nasos qurilmalari, foydalanish quduqlari va boshqalar); oqar suvni hududiy qayta taqsimlashga xizmat qiluvchi kanallar; foydalanilgan va shaxta suvlarini suv obyektlariga tashlash inshootlari (kollektorlar, drenaj va suv to'planadigan kanallar, quvursimon suv chiqargichlar va boshqalar); foydalanilgan suvlarni tozalash inshootlari.

Davlat suv kadastrini ma'lumotlari quyidagilarga bo'linadi: arxiv materiallari (daftarchalar, jadvallar, o'zi yozadigan texnikaning lentalari va boshqalar); uzoq muddatli texnik manbalardagi ma'lumotlar; e'lon qilinadigan materiallar (suv va suv xo'jaligi obyektlari kataloglari, har yilgi va ko'p yillik ma'lumotlar va boshqalar).

Davlat suv kadastrini ma'lumotlari tarkibi O'zbekiston Respublikasi «O'zgidromet» markazi, Davlat geologiya qo'mitasi hamda Suv xo'jaligi vazirligi tomonidan tasdiqlangan «Suv kadastrini ma'lumotlari tarkibi» nomli normativ-texnik hujjat bilan belgilanadi.

Davlat suv kadastrini nashrlari tarkibi O'zbekiston Respublikasi «O'zgidromet» markazi, Davlat geologiya qo'mitasi hamda Suv xo'jaligi vazirligi tomonidan tasdiqlanadigan Suv kadastrining e'lon qilinadigan qismi tuzilmasi bilan belgilanadi.

Davlat suv kadastrini ma'lumotlari foydalanuvchilarga pulli nashrlar tarzida va so'rov bo'yicha (belgilangan tartibda) taqdim etish mumkin.

Davlat suv kadastrining chop etilayotgan nashrlari, so'rov bo'yicha beriladigan ma'lumotlar turlari hamda ularni berish tartibi to'g'risida foydalanuvchilarga axborot berish uchun «O'zgidromet» markazi tomonidan Davlat geologiya qo'mitasi hamda Suv xo'jaligi vazirligi bilan birgalikda «Suv kadastrini axborotnomasi» nashr etiladi.

Davlat suv kadastrini Suv obyektlari turlariga hamda suvni va undan foydalanishni o'rganish bo'yicha vazifalar taqsimotiga muvofiq quyidagi bo'limlarga bo'linadi:

1. Yer usti suvlari;
2. Yer osti suvlari;
3. Suvdan foydalanish.

Suv obyektlari sonini va holatini hisobga olish obyektlarning hajmi, holati, o'rganilganlik darajasi va muhimligiga qarab kartografiya, gidrogeologiya va geodeziya usullari bilan amalga oshiriladi.

Suv obyektlari rejimini o'rganish tegishli idoralar tomonidan tasdiqlangan hamda «O'zgidromet» markazi bilan kelishilgan standart usullar bo'yicha standart asboblarni vositasida olib boriladi.

Davlat suv kadastrini ishlab chiqish va yuritishni tashkil etish.

Davlat suv kadastrini ma'lumotlari respublika, viloyatlar, Qoraqalpog'iston Respublikasi hududlari, daryo havzalari, havza irrigatsiya tizimlari bo'yicha, yer osti suvlari bo'limi bo'yicha esa gidrogeologiya mintaqalari bo'yicha ham tizimlashtiriladi va nashr etiladi.

Yer usti suv resurslari, ularning sifati va xo'jalik faoliyati ta'siridagi o'zgarishlar to'g'risidagi ma'lumotlar suv obyektlari va ularning maydonlari, davlat va davlatlararo ahamiyatga ega bo'lgan daryo havzalari, havza irrigatsiya tizimlari, viloyatlar va umuman respublika bo'yicha umumlashtiriladi. Yer osti suv resurslari, ularning sifati va xo'jalik faoliyati ta'siridagi o'zgarishlar to'g'risidagi ma'lumotlar konlar, daryo havzalari va ularning maydonlari, suvli gorizontlar va yer osti suvlari havzalari, viloyatlar hamda umuman respublika bo'yicha umumlashtiriladi. Yer osti suvlari resurslarini baholash ularning yer usti suvlari bilan o'zaro bog'liqligini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Suvdan foydalanish to'g'risidagi ma'lumotlar davlat ahamiyatiga ega bo'lgan daryo havzalari, havza irrigatsiya tizimlari, alohida muhim suv xo'jaligi obyektlari, viloyatlar va umuman respublika bo'yicha, shuningdek, suvdan foydalanish turlari va iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha umumlashtiriladi.

Davlat suv kadastrini yuritish tizimining yagonaligini ta'minlash uchun Davlat geologiya qo'mitasi hamda Suv xo'jaligi vazirligi tomonidan (Davlat suv kadastrining tegishli bo'limlari bo'yicha) ishlab chiqiladigan Davlat suv kadastrini yuritishga oid uslubiy ko'rsatmalar, Davlat suv kadastrini nashrlari maketlari va Davlat suv kadastrini bo'yicha boshqa normativ-texnik hujjatlar «O'zgidromet» markazi bilan kelishib olinishi kerak.

Suvdan foydalanuvchilarni suv resurslari va ulardan foydalanish to'g'risidagi zarur ma'lumotlar bilan ta'minlashda tezkorlikni oshirish, shuningdek, iste'molchilarning talablarini hisobga olgan holda ma'lumotlarni qayta ishlash va umumlashtirish darajasini oshirish uchun «O'zgidromet» markazi, Davlat geologiya qo'mitasi hamda Suv xo'jaligi vazirligi tomonidan suv kadastrining avtomatlashtirilgan axborot tizimi tashkil etiladi.

Davlat suv kadastrining avtomatlashtirilgan axborot tizimi «O'zgidromet» markazi, Davlat geologiya qo'mitasi hamda Suv xo'jaligi vazirligi tomonidan tasdiqlanadigan yagona texnik topshiriq asosida «O'zgidromet» markazi, Davlat

geologiya qo‘mitasi hamda Suv xo‘jaligi vazirligining tarmoq axborot tizimlari negizida loyihalashtiriladi va tashkil etiladi.

Davlat suv kadastrini yuritish uchun yer usti suvlari, yer osti suvlari va suvdan foydalanish bo‘limlari bo‘yicha Davlat suv kadastrining idoralararo bosh markazi, Davlat suv kadastri idoralarga qarashli bosh markazlari tashkil etiladi.

Davlat suv kadastri idoralararo bosh markazi funksiyasini «O‘zgidromet» markazining gidrometeorologiya ilmiy-tadqiqot instituti bajaradi.

Davlat suv kadastrining idoralararo bosh markazlarining, Davlat suv kadastrining hududiy markazlari va mahalliy organlarining funksiyasi («Yer usti suvlari», «Yer osti suvlari» va «Suvdan foydalanish» bo‘limlari bo‘yicha) tegishli normativ hujjatlar bilan belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Hidrometeorologiya xizmati markazining Davlat suv kadastrini yuritish bo‘yicha funksiyalari

O‘zbekiston Respublikasi Hidrometeorologiya xizmati markazi:

a) Davlat geologiya qo‘mitasi hamda Suv xo‘jaligi vazirligi bilan birgalikda Davlat suv kadastrining umumiy prinsiplarini va ilmiy-uslubiy asoslarini, Davlat suv kadastrini yuritish, Davlat suv kadastrining avtomatlashtirilgan axborot tizimini loyihalash va tashkil etish tartibini ishlab chiqadi;

b) Davlat suv kadastrini tashkil etish va yuritishga oid barcha ishlarni muvofiqlashtiradi, yo‘naltiradi va birlashtiradi;

v) Davlat geologiya qo‘mitasi hamda Suv xo‘jaligi vazirligi bilan birgalikda Davlat suv kadastrining idoralararo normativ-texnik hujjatlarini (shu jumladan, Davlat suv kadastrining qo‘shma nashrlari maketini), shuningdek, Davlat suv kadastrining avtomatlashtirilgan axborot tizimi uchun idoralararo loyiha hujjatlarini ishlab chiqadi;

g) Davlat geologiya qo‘mitasi hamda Suv xo‘jaligi vazirligi tomonidan ishlab chiqiladigan Suv kadastrini yuritishga oid uslubiy ko‘rsatmalarni, DSK nashrlari maketini va DSKga oid boshqa normativ-texnik hujjatlarni, shuningdek, DSKning avtomatlashtirilgan axborot tizimi uchun loyiha hujjatlarini kelishib oladi;

d) Davlat geologiya qo‘mitasi hamda Suv xo‘jaligi vazirligi mutaxassislarini jalb qilgan holda yer usti suvlari va yer osti suvlari hamda ulardan foydalanish to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni yig‘ma tahlil qilishni, bog‘lashni va umumlashtirishni bajaradi, Davlat suv kadastrining qo‘shma nashrlarini chiqarishga tayyorlaydi va nashr qiladi;

y) Davlat geologiya qo‘mitasi hamda Suv xo‘jaligi vazirligi bilan birgalikda Davlat suv kadastri axborotnomasini nashr etishga tayyorlaydi;

j) «Yer usti suvlari» bo‘limi bo‘yicha Davlat suv kadastrini ishlab chiqishni va yuritishni, shu jumladan:

bo'lim bo'yicha Davlat suv kadastrini (jumladan, Davlat suv kadastrining avtomatlashtirilgan axborot tizimini) yuritish tizimini ishlab chiqish va takomillashtirishni;

yer usti suvlarining klassifikatorlarini ishlab chiqishni;

yer usti suvlari to'g'risidagi axborotlarni to'plash, nazorat qilish, qayta ishlash va umumlashtirishga oid usullarni, algoritmlarni va mashinalashtirilgan dasturlarni ishlab chiqishni;

axborotlarni kodlashtirish va saqlash usullarini ishlab chiqishni;

bo'lim bo'yicha Davlat suv kadastrining avtomatlashtirilgan axborot tizimi funksional va idoraviy kichik tizimlarni loyihalash, sinash, joriy etish va takomillashtirishni;

Suv kadastrini hududiy markazlari va mahalliy organlari uchun Davlat suv kadastrini yuritishga oid uslubiy ko'rsatmalarni, bo'lim bo'yicha Suv kadastrini nashrlari maketlarini va boshqa normativ-texnik hujjatlarni ishlab chiqishni;

yer usti suvlari to'g'risidagi ma'lumotlarni yig'ish, nazorat qilish, qayta ishlash, saqlash va ularni foydalanuvchilar so'roviga ko'ra berishni;

yer usti suvlari resurslarini joriy va istiqbol uchun hamda ularning xo'jalik faoliyati ta'siridagi o'zgarishlarini baholashni;

Davlat suv kadastrini nashrlarini chiqarishga va e'lon qilishga tayyorlashni; o'ziga qarashli muassasalar hamda tashkilotlar tomonidan bajariladigan Davlat suv kadastrini ishlab chiqish va yuritishga oid ishlarga rahbarlik qilish, rejalashtirish va ularning bajarilishini nazorat qilishni amalga oshiradi.

«Yer osti suvlari» va «Suvdan foydalanish» bo'limlari bo'yicha Davlat suv kadastrini yuritish uchun zarur bo'lgan yer usti suvlari to'g'risidagi ma'lumotlarni Davlat geologiya qo'mitasiga hamda Suv xo'jaligi vazirligiga berilishini ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Suv kadastrini tarkibiy qismlari bo'yicha kartografik modellashtirish.
2. Бугаевский Л.М. Цветков В.Я. "Геоинформационные системы" Москва, 2000.
3. Suv resurslarini hisobga olish, oqilona boshqarish, ularni iqtisod qilish va samarali foydalanish masalalari bo'yicha Respublika kengashining materiallari.
4. Rahimov Sh.X. Sug'orish suvlaridan samarali foydalanish yo'llari. «Suv va suv resurslaridan samarali foydalanish hozirgi kunning dolzarb masalasi: muammolar va ularni hal yetish yo'llari» mavzusidagi O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senati «Agrar, suv xujaligi masalalari va yekologiya» qo'mitasida o'tkazilgan seminar materiallari, 2010, Toshkent, Toshkent irrigatsiya va melioratsiya instituti.
5. Raxmonov Q, Bobojonov A.R, Davlat kadastrlari. Toshkent-2007.